

MİZAH DERGİLERİNDE GÖÇ OLGUSUNUN TEMSİLİ

Gülcan YUMURTACI¹
Duygu TOSUNAY²

ÖZET

Bu çalışma, gündemin farklı bir yorumu olarak düşünülebilecek mizah dergilerindeki karikatürlerde göç olgusunun temsiliyi incelemektedir. Bu çerçevede en yüksek tirajlı iki mizah dergisi ele alınarak, bu dergilerdeki karikatürler, içerik analizi yöntemiyle göç olgusunu hangi bağlam ve oranda temsil ettikleri üzerinden incelenmiştir. Bu karikatürlerde göç ile ilişkili kavramların temsili, bu temsillerin bağlam ve sıklıkları bakımından değerlendirilmiştir. Son yıllarda Türkiye'ye gelen mülteci sayısındaki artış, göç olgusunun gündemde yer bulmasına neden olmuştur. Bu nedenle bu çalışmanın amacı, mizah dergilerinde göç olgusunun yansıtılmasının kapsam ve biçimini ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla Türkiye'deki en yüksek tirajlı iki mizah dergisinin 2017 yılındaki sayıları değerlendirmeye alınmıştır. Haftalık yayınlar olan bu dergilerin bir yıldaki tüm sayıları ve bu dergilerin gündemi ele alan ilk üç sayfası, içerik analizi yöntemiyle göç olgusunu yansıtılmaları açısından incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda "Göçe İlişkin Kavramlar", "Sözü Edilen Kurumlar" ve "Göç Edenler" olmak üzere üç ana tema ortaya çıkmıştır. Değerlendirme sonucunda elde edilen bulgular; göçmen, mülteci ve göç olgularının toplumsal düzeydeki yansımalarını ortaya çıkarması bakımından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mizah, karikatür, göç, göçmen, mülteci.

THE REPRESENTATION OF MIGRATION IN HUMOR MAGAZINES

ABSTRACT

This research analyzes the representation of migration in humor magazines as an alternative interpretation of the current agenda. As such, the two humor magazines with the highest circulation were studied, and the caricatures within them were analyzed using content analysis to reveal the context and ratio of the representation of migration within those caricatures. The representation of concepts related to migration, along with the context and frequency of these representations were calculated. The recent increase of refugees in Turkey has caused migration to become a prominent subject in all agendas. Therefore, this study aims to reveal the scope and form of how migration is portrayed in humor magazines. To this end, all 2017 prints of the two humor magazines with the highest circulation in Turkey were included in the study. As weekly publications, the first three pages of these magazines are reserved for current events, and these pages from all issues of 2017 were studied using content analysis regarding their portrayal of migration. "Concepts Related to Migration", "Institutions Mentioned", and "Migrants" were the resulting three main themes. The findings of the analysis are pertinent regarding the information provided on the social reflection of migrants, refugees, and migration.

Keywords: Humor, caricature, migration, immigrant, refugee.

¹ Dr., Eskişehir, Türkiye, gulcanymrtc@gmail.com

² Araş. Gör., Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye, dtosunay@anadolu.edu.tr

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze karikatürlerin, toplumlar üzerinde çeşitli işlevleri olmuştur. Baskıcı rejimlere karşı gelmekten mevcut bir durumu abartılı bir şekilde resmetmeye kadar karikatürlerin, sayfalarca yazıyla anlatılamayanı tek bir görsel üzerinden aktarabilmeleri mümkündür. Karikatürün yaş, ırk, din, cinsiyet, okuryazarlık ve benzeri değişkenlerden bağımsız olarak geniş kitlelere ulaşabilme kapasitesi onu önemli ve etkili bir araç konumuna getirmektedir. Ayrıca karikatür, içinde yaratıldığı toplumu, kültürü ve toplumsal yapıları yansıtmaya açısından da değerlidir. Bu bağlamda karikatürler alternatif bir medya türü olarak düşünülebilir. Karikatürlere ve mizah yazılarına ev sahipliği yapan mizah dergilerinin de güncel olaylardan etkilendiği ve ana akım medyanın gündemine paralel, ancak alternatif bir biçim sunduğu belirtilebilir.

Son yıllarda yalnızca Türkiye'nin değil tüm dünyanın gündeminde yer alan göç olgusu, önemli bir çalışma alanı hâline gelmiştir. Birleşmiş Milletler (BM) 2015 Göç Raporu'na göre dünya genelinde uluslararası göçmenlerin sayısı 2015 yılında 244 milyona ulaşmıştır ve her geçen gün giderek artmaktadır (Adıgüzel, 2016, s. 8). Türkiye özellikle son yıllarda Ortadoğu ülkelerinde yaşanan karışıklık ve savaşlar sebebiyle giderek daha fazla göçmene ev sahipliği yapmaya başlamış ve günümüzde en çok mülteciyi barındıran ülke konumuna gelmiştir. Bu durum yerel ölçekteki sorunlardan uluslararası politikalara uzanacak şekilde göç hakkında birçok farklı konunun medya gündeminde yer bulmasına sebep olmaktadır. Özellikle Suriyeli mültecilerle ilgili haberlerin son yıllarda gündemde sıkça yer aldığı görülmektedir. Göker ve Keskin'e göre (2015) mültecilerin haberlere konu oluş şekilleri ya mağduriyet eksenli bir olumsuzluk ya da çoğu zaman olduğu gibi bir sorunun kaynağı biçiminde bir olumsuzluk içermektedir. Bu konuya mizah dergilerinin yer verme şekli, alternatif bir bakış açısı sunması açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, son yıllarda Türkiye'nin gündeminde giderek daha fazla yer tutan göç konusunun alternatif bir medya aracı olarak kabul edilebilen mizah dergilerindeki temsil edilme biçimlerini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda geniş bir kavram olan göç olgusu alanyazında Türkiye'ye yönelik düzensiz göçle sınırlandırılmış; ancak araştırmada göçle ilgili karşılaşılabilecek tüm kavramlar dikkate alınmıştır.

2. ALANYAZIN

Çalışmanın bu bölümünde mizah olgusuna ve mizah kapsamında karikatüre ilişkin açıklamalara yer verilmekte, aynı zamanda göçe ilişkin kavramlara ve Türkiye gündemindeki göç olgusuna değinilmektedir.

2.1. Mizahın Olgusal Tanımı, İşlevleri ve Önemi

Mizah ve karikatür, kültürümüzün en zengin alanları arasındadır ve kültürümüz çok eski, derin bir mizaha sahiptir (Tanilli, 2015, s. 507). Bu durum, mizah ve onunla ilişkili karikatür olgusunun önemli bir geçmişe sahip olduğunun bir göstergesidir ve günümüzde de bu olguların önemini yitirmediği söylenebilir. Mizah, insan ilişkilerinin her boyutunda ortaya çıkabilir ve çeşitli işlevler üstlenebilir. Mizah, mantıksal görünen şeylerdeki saçmalığı, saçma görünen şeylerdeki mantığı bulup çıkararak alışılmış kalıpları kırar, altta yatan bir gerçek yakalayarak her zaman bir çelişkiye parmak basar ve insanı özgür düşünceye götürür, körü körüne bağlanılan kalıpların kırılmasına yardımcı olur (Yörükoğlu, 1996, s. 21). Böylelikle eleştirel düşünceye yönlendirerek okuyucuyu/dinleyiciyi, sunulan fikrin analizine sevk eder.

Mizah toplumsal çarpıklığı, bozukluğu, özü belirleyerek vurgular; bu çarpıklık ve bozuklukların onarımı için öneriler getirir; her yönüyle eleştiriyle iç içedir; soyut gibi görünen bir eleştiriye espi yoğunluğu içerisinde somutlaştırır, çaresiz kalan insanların yazılı, çizili ve sözlü silahı olarak da kullanılabilir (Özer, 1985, s. 8). Mizahın bu niteliği, onun eleştirel yapısından

kaynaklanmaktadır ve sözü edilen bu eleştirelilik, özgürleştirici bir yapıya sahiptir. Güçlü ile madun arasındaki dengesizlik, mizah ve mizahın sonucu olabilen gülme aracılığıyla azaltılabilir. İnsanlara hayata ve olaylara değişik açıdan bakmayı öğretir, alışılmış yollardan anlatılamayan mesajları nükteli bir üslup içinde karşı tarafa anlatmaya yarar (Yakar, 2008, s. 7). Bazen sayfalarca yazı ile ya da saatlerce konuşma ile anlatılamayanı sade bir çizgi aracılığıyla verebilen karikatür de mizahın bir parçası olarak aynı işlevleri yerine getirme potansiyeline sahip olduğundan önem taşımaktadır.

Mizah; henüz düşünülmemiş soruları, fark edilmemiş ayrıntıları ve işlenmemiş malzemeleri kapsayan bir kültür laboratuvarıdır; insanlık tarihindeki sosyal ve kültürel gelişmeleri anlama ve değerlendirmede önemli bir göstergedir, sosyal tarihin kod ve mesajlarını taşıma fonksiyonunu da yüklenir (Öğüt Eker, 2014, s. x-xi). Mizah ürünleri, bir kültürün tarihini taşır ve geçmişini anlamak açısından yol göstericidir. Bunlara ek olarak mizah, politik bir yapıya da sahiptir. Ele aldığı konular itibarıyla bazen sadece güldürmek amacı taşıyabilirken bazen de hem güldürüp hem eleştirme amacı taşıyabilir. Hatta gülme, mizahın nihai amacı olmayabilir ve mizah salt eleştiri sebebiyle üretilerek, eleştirdiği kurumlar bakımından politik bir yapıya bürünebilir.

Mizahın işlevselliği, bir çok alanda kendini gösterebilir. Mizah her şeyin sorgulanabilmesine olanak verir; fikirlerin, toplumun, kültürün, inançların, aşırılığın, baskıcı rejimler vb.nin etkin eleştirisini sağlar; hataların örtülmesini, tehlikenin küçümsenmesini engeller; çözümü öncelemeye yöneltir; kin ve hıncı olumlu bir kanala yönlendirir, toplumsal çelişkilerin azalmasına yardımcı olur; politik söylemleri yumuşatır; bir karşı koyma yöntemi olarak kullanılabilir ve hoşça gitmeyecek şeyler mizah yoluyla hoşça gidecek bir biçimde söylenebilir (Güler ve Güler, 2010, s. 191). Bununla beraber mizah aracılığıyla, mizahın işlevselliği hem bireysel hem de toplumsal boyutta ele alınabilir. "Kişi toplumla beraber mizahı paylaştığında ait olma ihtiyacını; halkın yönetime karşı olan isteklerini ya da eleştirilerini dile getirirken güce sahip olma ihtiyacını; düşüncelerini karşısındakini kırmadan, hoşgörüyü de beraberinde getirmesiyle özgürce konuşabilme ihtiyacını ve insanlara hoşça vakit geçirme adına eğlence ihtiyacını kısmen karşılamaktadır (Yardımcı, 2010, s. 19)". Toplumsal açıdan ele alındığıysa mizah, kültürle iç içedir. Kültür mizahtan etkilenir, mizah da kültürü besler. Mizah, kültürel bellekteki kodlar aracılığıyla hedef kitlenin zihninde anlamlandırılmasının ötesinde, evrensel işlevlere de sahiptir ve mizahın; ülke, dil, din, cinsiyet, yaş etkenleri arasındaki sınırları belirsizleştiren, kültürel, ekonomik, sosyal farklılıkları şeffaflaştıran niteliği, malzemesinin ve hedef kitesinin insan olmasıyla ilgilidir (Öğüt Eker, 2014, s. 235). Bu nedenlerle mizah ve mizahi ürünlerin incelenmesi önem taşımaktadır ve iletişim açısından da mizaha bir büyüteç tutmak, toplumların iletişim pratiklerini açıklamada ve geliştirmede yararlı olacaktır; bir iletişim araştırmacısının, geçmişin ve günümüzün önemli bir yansıtıcısı olan mizah ürünlerini ve mizahla iletişimi görmezden gelmemesi gerekir (Yumurtacı, 2017, s. 47).

2.2. Karikatür ve Mizah Dergileri

Yukarıda sözü edilen dil, din, ırk, cinsiyet ve yaş gibi etkenlerden bağımsız olabilen ve evrensel bir iletişim aracı olabilen bir mizah kolu, mizahın çizgi türü olarak da ifade edilebilen karikatürdür. Çoğu kez abartma ve biçim bozma karşılığında kullanılan "karikatürize etmek" deyişinin anlattığı gibi karikatür; insanların, varlıkların, olayların, hatta duygu ve düşüncelerin doğala ters düşen, olağanla çelişen, gülünç yanlarını yakalayıp, bunları kimi zaman da yazıyla desteklenmiş abartılı çizimlerle bir mizah anlatımına dönüştürme sanatıdır (Alsaç, 1994, s. 7). Karikatür çeşitli amaçlarla çizilebilmektedir: sanat yapmak, güldürmek, eleştirmek gibi nedenler bunlardan bir kaçıdır. Nitekim ne amaçla çiziliyor olursa olsun her çizgi gibi karikatürün de bir şeyler anlattığı, bir ileti taşıdığı söylenebilir.

Koloğlu (1996, s. 27), karikatürü bir toplumsal tanık, çizgilerini de birer belge olarak tanımlar. Her karikatür, tarihî bir belge niteliği taşır; çünkü üretildiği kültürü yansıtır ve üretildiği toplumun sosyal, ekonomik ve politik yüzüne ilişkin veriler bulundurur. Karikatür, mesaj taşır ve iletişim süreci bakımından ele alındığında, bir iletişim aracı olarak işlev görür. Bir iletişim biçimi olmasının yanında popüler bir form olarak da varlık bulur. Popüler bir form olarak ele alındığında bir toplumsallaşma (sosyalizasyon) işlevi görerek kültürel değerleri, inançları, normları ve yasaları iletmede önemli bir rol oynar. Günlük dile, kültürel ikonografiye, çağdaş folklor ve mitolojiye ve hatta reklamdaki politikaya kadar iletişimin her alanına katkısı olan toplumsal bir olgudur aynı zamanda (Mutlu, 1996, s. 30). Toplumsal ve kültürel bir olgu olarak ele alındığında belli kültürel ortamlar karikatürün oluşumuna katkıda bulunmakta, diğer yandan da karikatür, içinden çıktığı toplumsal ve kültürel ortamı yansıtan bir olgu olarak belirmektedir (Güngör, 1996, s. 43). Karikatür, gerek bireylerarası iletişimde gerekse toplumsal ve kültürel iletişimde yer edinerek, farklı amaçlarla mesaj taşıyabilir. Ayrıca anlatmak istenileni kısa ve öz bir biçimde dile getirerek, çizgi yardımıyla, daha anlaşılır bir hâle getirir.

Günümüzde karikatürlere ve mizah yazılarına ev sahipliği yapan önemli araçlardan biri mizah dergileridir. Mizah dergileri, içeriğine dâhil ettiği karikatürler ve mizah yazıları (mizahi öğeler) bakımından yukarıda sözü edilen mizah ve karikatür olgularına ilişkin işlevleri de bünyesinde barındırmaktadır. Bu işlevlerin en önemlilerinden biri de mizah dergilerinin, bünyesindeki çizgi ve yazılar aracılığıyla kültürünün bir yansıması olması ve tarihî belgeler olarak nitelendirilebilmeleridir. Kendi yayın imkânları ile piyasaya sürülen bir çok mizah dergisi mevcuttur. Bu dergilerden haftalık olarak yayımlananlar belirli bir örüntüye sahiptir. Özellikle kapak sayfalarında ve ilk iki sayfada gündeme ilişkin konuların da ele alınarak eleştirel bir bakış açısıyla karikatürize edildiği bu mizah dergilerinin ana akım medyaya alternatif bir yaklaşımı olduğundan bahsedilebilir. Dikey, yatay ya da çapraz tekelleşmiş herhangi bir başka medya kurumu ile organik bağları bulunmayan, bağımsız/tarafsız/muhafız bir yayın olarak, reklam almayan, geliri sadece satışından ibaret olan haftalık mizah dergilerinin ana akım medyadan daha farklı bir çizgide, alternatif bir medya olduğu iddia edilebilir (Tellan, 2015, s. 467). Bu nedenlerle, bu çalışmaya da konu edilen haftalık mizah dergilerinin, gündeme ilişkin ele aldığı konulara ana akım medyadan farklı bir bakış açısıyla, eleştirel bir gözlemlerle yaklaştıkları varsayımı, ele alınan göç olgusuna da farklı bir perspektif getirmesi açısından önemlidir. Böylelikle diğer konular gibi göç konusu da, bağlam ve sıklık açısından ana akım medyada yer bulduğundan daha farklı temsil edilebilir.

2.3. Türkiye Gündeminde Göç Olgusu

Göç kavramı insanlığın ortaya çıkışından bugüne varlığını sürdürmüştür ve bu durum hâlâ devam etmektedir. Savaş, sürgün, hastalık, işsizlik gibi birçok sebeple, bireysel ve kitlesel insan hareketliliği olagelmıştır. Göçmenlerin hareketliliği sürekli var olmasına rağmen göç olgusunun karmaşık bir toplumsal alan olarak algılanması görece yenidir (Şanlıer Yüksel, 2008, s. 2). Adıgüzel'e göre (2016, s. 11) uluslararası göç, modern dünyada toplumsal dönüşümü sağlayan bir güç hâline gelmiştir ve bir anlamda sebep ya da sonuç olarak, sosyal değişim ve gelişimin göstergelerinden biri olup, kültür değişimlerine yol açan bir unsurdur.

Günümüzü etkileyen göç olgusuna baktığımızda, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında ulus devletlerin sınırlarının yeniden çizilmesinin, zorunlu olarak insanların yer değiştirmesine sebep olduğu görülmektedir (Kartal ve Başçı, 2014, s. 276). Bu dönemde milyonlarca insan yaşadıkları yeri terk etmek zorunda kalmış ve yıllar boyunca kitleleri etkilemeye devam edecek bir süreç yaşanmaya başlamıştır. Küreselleşmeyle birlikteyse göçler hızlanmış, yerel yönetimlerden uluslararası örgütlere kadar herkesin çözüm üretmeye çalıştığı çok boyutlu bir mesele hâline gelmiştir (Adıgüzel, 2016, s. 2). Savaşlar, krizler, deprem vb. doğal afetler sonucunda yaşanan zorunlu göç hareketleri özellikle yirminci yüzyılda sayısal olarak ciddi bir

biçimde artış göstermiştir (Öner, 2016, s. 17).

Türkiye tarih boyunca hem göç veren hem de göç alan yapısıyla göç hikayelerinin sıkça yaşandığı bir ülke olmuştur. Türkiye'ye yönelik göçe baktığımızda, özellikle 1980'den sonra komşu ülkelerdeki ekonomik, sosyal ve siyasi karışıklıklar başta olmak üzere çeşitli sebeplerle Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden Batı ülkelere yeni bir göç dalgası ortaya çıkmıştır (İçduygu, 2015, s. 280). Bununla birlikte Türkiye'ye yönelik göç hareketlerinin türlerinin son yıllarda çeşitlendiğini söyleyebiliriz. "Profesyonel işgücü göçü, kısa –ve uzun– önemli işgücü göçü, öğrenci göçü, emeklilik göçü, life-style migration (alternatif hayat biçimleri), yasadışı göç, mülteci ve sığınmacı göçü, temel göç hareketlerini oluşturmaktadır (Kaya, 2015, s. 17)".

Bu göç türlerini incelediğimizde göçmen sayılarına dair tahminler, Türkiye'ye dört temel yabancı akışı olduğunu göstermektedir: Bunlar; (1) çalışma amaçlı düzensiz göçmenler, (2) düzensiz transit göçmenler, (3) sığınmacılar ve mülteciler ile (4) düzenli göçmenlerdir (İçduygu, 2015, s. 280). İçduygu (2015) aynı zamanda, farklı resmî kaynaklara dayalı olarak, 2000lerin başında Türkiye'ye gelen göçmenlerin sayısının 225 bine yakın olduğunu; bunun üçte ikisinin yasal olarak girdiğinin, yaklaşık 70 bininin ise düzensiz göçmen olduğunu ve sığınmacıların, gelenlerin toplam rakamının yalnızca yüzde 2'sini oluşturduğunu tahmin edildiğini söylemektedir. Türkiye 2016 yılı itibarıyla, 2,7 milyonu Suriyeli olmak üzere, 3 milyon mülteci ağırlayarak dünyada en fazla mülteci barındıran ülke konumuna gelmiştir (Adıgüzel, 2016, s. 8).

Söz konusu Ortadoğu bölgesinin yakın geçmişinde yaşanan İran Devrimi, İran-İrak Savaşı, Irak'ın Kuveyt'i işgali, Körfez Savaşı, Irak'ın ABD tarafından işgali, 2010 yılında başlayan Arap Baharı süreci ve Suriye iç savaşı gibi birçok gelişmenin Avrupa ve Ortadoğu arasında jeopolitik açıdan tampon bir bölge oluşturan Türkiye'ye etkileri kaçınılmazdır (Kartal ve Başçı, 2014, s. 284). Bahsedilen ülkelerden göç eden kitleler, sınırları aşarak can güvenlikleri olan ve çalışma imkânları bulacakları yeni ülkelere sığınmaktadırlar. Avrupa ülkelerinin ekonomik krizlerden sonra işçi alımlarını durdurması, yasal yollardan sınırları aşamayan göçmenlerin düzensiz göçlere yönelik gayretine hız kazandırmıştır (Adıgüzel, 2016, s. 111). Hiç kuşkusuz, Türkiye'nin coğrafi konumuyla birlikte göçmenlerin ülkeye erişim kolaylığı ve Türkiye'nin AB ülkelerine göre yasal izinler konusunda daha esnek olması, düzensiz göçün yoğunluğunu artıran sebepler arasında gösterilebilir.

Düzensiz göç kavramı; birey veya toplulukların, yasa dışı yollardan vatandaşı oldukları ülke dışındaki bir ülkeye girişlerini, o ülkede kalışlarını ve o ülkeden çıkışlarını ifade eder (Adıgüzel, 2016, s. 4). Düzensiz göç, basına yansıdığı gibi yalnızca insan kaçakçılığından ibaret değildir; insan ticaretini, yasal olarak ülke sınırından girip vize sürelerini geçirenleri, yasal veya yasa dışı göçmenlerin kaçak veya zorla çalışması gibi birçok olguyu içine alan çatı bir kavramdır (Atasü-Topçuoğlu, 2016, s. 501). İçduygu (2015) düzensiz göçmenleri; Batı'ya göç etmek amacıyla Türkiye'yi transit bir ülke olarak kullanan göçmenler, geçerli belgeleri olmadan Türkiye'de yaşamak ve çalışmak amacıyla gelen düzensiz göçmenler ve mültecilik talepleri reddedildiği için ülkeden ayrılamayan ancak ayrılması beklenen sığınmacılar olmak üzere üç gruba ayırmaktadır.

Transit göç, geçiş hâlinde ve göç yolculuğunda ara duraklardan birinde bulunduğunu, hedef noktasına henüz ulaşamadığını ve bir bitmemişliği ifade eder (Öner, 2016, s. 17). Uluslararası hukuk kapsamında henüz tanımlanmamış olsa da bu kavram 1990lardan beri varlığını sürdürmektedir. Geçmişte bu durum, göçü evreler hâlinde gelişen bir süreç olarak gören yaklaşım çerçevesinde adım-adım-göç şeklinde tanımlanmıştır (Öner, 2016, s. 17). Transit göçmenler, başka bir ülkeye, genellikle daha gelişmiş bir ülkeye ve çoğunlukla Avrupa'ya seyahatleri sırasında Türkiye topraklarını kullanan kişilerdir (İçduygu ve Aksel, 2012, s. 22).

Transit amaçlı Türkiye'de bulunduğu hâlde Batı'ya geçişi sağlayamamaları sebebiyle kalıcı olan göçmenlerin sayısı da bir hayli fazladır. Özellikle son yıllarda sayıları yüz binlerle ifade edilen Suriyeli göçmenler, yukarıda bahsettiğimiz gibi geçerli belgeleri olmadan Türkiye'de çalışıp kalıcı olarak yaşamaya başlamışlardır.

Türkiye'deki mülteci ve sığınmacılara baktığımızda Afganistan, Irak, İran, Suriye gibi ülkelerden gelenlerin çoğunlukta olduğunu görmekteyiz. Bunun sebebi, Türkiye'ye Avrupa dışından gelen sığınmacıların başvuru işlemlerinin çoğunun, uygulamada Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından İçişleri Bakanlığı iş birliği ile yürütülmesidir (İçduygu, 2015, s. 286). Bu durum Türkiye'deki mülteci ve sığınmacıların birçoğunun mülteci statüsü alana dek veya başka bir ülke tarafından kabul edilene dek Türkiye'de geçici olarak kalabilmesini mümkün kılmaktadır. Topçuoğlu'na göre (2016, s. 514) Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da yaşanan karışıklıklar sürdükçe Türkiye'ye yönelik göç akımları da artarak devam edecektir.

Dolayısıyla Göker ve Keskin'in de belirttiği gibi, (2015, s. 254) mültecilerin gittikleri ülkelerde bir sorun olarak algılanmasının yaygın olduğu düşünülürse; ortaya çıkan bu sorun algısının geniş kitleler tarafından benimsenmesi, birçok toplumsal süreci içerisinde barındırmaktadır. Bu durum, medyatik temsillerle de yakından ilişkili bir konudur.

3. YÖNTEM

Bu çalışma, mizah dergilerindeki göç kavramlarına ilişkin bir saptama yapması açısından durum çalışmasına bir örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda nitel bir araştırma yöntemine sahiptir. Yin'e göre durum çalışması (1994, s. 13), güncel bir olguyu gerçek hayattaki bağlamı içerisinde, özellikle olgunun kendisi ile bağlamı arasındaki sınırların belirgin olmadığı durumlarda etkili bir incelemedir. Burada da hedeflenen, göçe ilişkin kavramların güncel mizah dergilerinde ne oranda ve hangi bağlamlarda temsil edildiğini tespit etmektir.

Patton'ın ifade ettiği üzere (2014, s. 46) nitel araştırma, tipik olarak nispeten küçük örneklemeler üzerine bir fenomenin derinlemesine anlaşılması ve incelenmesine imkân vermek için, "amaçlı" seçilen durumlara odaklanabilmektedir. Bu çerçevede araştırmanın amacına yönelik olarak tirajı en yüksek iki haftalık mizah dergisi olan (Demir, 2016, s. 11-12) Uykusuz ve Lemana dergileri örnekleme alınmıştır. Penguen dergisi, tirajı en yüksek dergilerden biri olmasına rağmen, 2017 yılının Mayıs ayında kapanması nedeniyle araştırmaya dâhil edilmemiştir. Verilerin güncel olması adına, Uykusuz ve Lemana dergilerin 2017 yılındaki sayıları temel alınmıştır. 2017 yılında yayımlanan toplam 104 dergi incelenmiştir. Bu kapsamda göç olgusuna ilişkin karikatürler, gündemin ele alındığı sayfalar olan kapak dâhil ilk üç sayfada aranmıştır.

Ele alınan malzeme, basılı bir materyal olan mizah dergileri olduğundan, bu araştırmanın verileri doküman incelemesi yoluyla toplanmıştır. Uykusuz ve Lemana dergilerinin 2017 yılına ait 52'şer sayısının basılı orijinaleri taranmıştır. Bu aşamada iki yazar ve bir uzman, mizah dergilerini tek tek inceleyerek karikatürleri tespit etmiş ve kontrolünü yapmıştır. Bu süreçte hangi karikatürlerin göç ile ilişkili olduğuna karar verilirken, hem çizimler hem de karikatüre eşlik eden metinler dikkate alınmıştır. Bunun sonucunda Uykusuz dergisinin toplamda 3 sayısında, konu ile ilişkili 3 karikatüre, Lemana dergisinin toplamda 22 sayısında 25 karikatüre rastlanmıştır.

Bu karikatürler, araştırmanın verilerini oluşturmaktadır ve bu veriler, içerik analizi yoluyla incelenmiştir. İçerik analizinde temelde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları anlaşılır bir biçimde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 227). Analiz sürecinde öncelikle, elde edilen karikatürler ve onları açıklayan metinler yardımıyla konuya ilişkin kodlar

çıkarılmıştır. Ortaya çıkan kodlar, kendi içlerinde kümelerle ayrılarak, birbirleriyle ilişkili temalar bir araya toplanmıştır. Daha sonrasında bu temalar, daha kapsamlı bir açıklamaya fırsat veren üst temalar aracılığıyla sınıflandırılmış ve göç ile ilişkili üç temel ana temaya ulaşılmıştır. Bu ana temalar; "Göçe İlişkin Kavramlar", "Söz Edilen Ülke ve Kurumlar " ve "Göç Edenler" başlıklarını taşımaktadır. Bu ana temalara ilişkin toplamda 36 tema bulunmaktadır. Bu temalar da, üst başlıkları içinde en sık ele alınandan en az ele alınan temaya doğru sıralanmış, böylelikle hangi konuların daha çok karikatürize edildiği ve dolayısıyla mizah dergilerinde ne kadar ve hangi bağlamda yer bulduğu açığa çıkarılmıştır.

4. BULGULAR VE YORUM

Uykusuz dergisinin 52 sayısından yalnızca 3 sayısında göçe ilişkin birer karikatür bulunmuştur. Lemana dergisinde ise 52 sayıdan 22sinde toplam 25 karikatüre rastlanmıştır. Göç olgusuna ilişkin verilerin bulunduğu bu 28 karikatür aracılığıyla toplam 148 kodlama yapılmıştır. Bu kodlamalardan ortaya çıkan 36 tema ve bu temaların başlıklandırıldığı 3 ana tema, ele alınış sıklığına göre sıralanmıştır. Bu sıralama Tablo 1.'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Temalar ve Kod Sayıları

	TEMALAR	KOD SAYISI
A.	GÖÇE İLİŞKİN KAVRAMLAR (%52)	(77)
1.	Mülteciler/Sığınmacılar	18
2.	Ayrımcılık/Irkçılık	12
3.	Çocuk	9
4.	Yoksulluk	8
5.	Sınır	5
6.	Evsizlik	5
7.	Boğulma	5
8.	Savaş	4
9.	İşçi	3
10.	Vize	2
11.	Vatandaşlık	2
12.	Açlık	1
13.	Katliam	1
14.	Cinayet	1
15.	Şiddet	1
B.	SÖZÜ EDİLEN ÜLKE VE KURUMLAR (%34,5)	(51)
1.	Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	14
2.	Türkiye (TR)	7
3.	Donald Trump	6
4.	Avrupa Birliği (AB)	4
5.	İsrail	4
6.	Birleşmiş Milletler (BM)	3
7.	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı	3
8.	İngiltere	2
9.	Almanya	2
10.	Bangladeş	2
11.	Ortadoğu	2
12.	Finlandiya	1
13.	Meksika	1

C.	GÖÇ EDENLER (%13,5)	(20)
1.	Suriyeliler	7
2.	Arakanlılar	4
3.	Ortadoğulular	3
4.	Müslümanlar	2
5.	Iraklılar	1
6.	Filistinliler	1
7.	Afrikalılar	1
8.	Türkler	1
	TOPLAM	148

Ortaya çıkan 3 ana temadan en çok ele alınan "Göçe İlişkin Kavramlar" başlığı altında toplanan temalardan oluşmaktadır ve bu başlık toplamda 77 kez (%52) kodlanmıştır. Bu ana temayı, "Sözü Edilen Ülke ve Kurumlar" takip etmektedir ve toplamda 51 kez (%34,5) kodlanmıştır. Son olarak ele alınan ana tema ise "Göç Edenler"e ilişkindir ve bu başlık toplam 20 koda (%13,5) sahiptir.

"Göçe İlişkin Kavramlar" ana teması altında "mülteciler/sığınmacılar" teması 18 kez, "ayrımcılık/ırkçılık" 12, "çocuk" 9, "yoksulluk" 8, "sınır" 5, "evsizlik" 5, "boğulma" 5, "savaş" 4, "işçi" 3, "vize" 2, "vatandaşlık" 2, "açlık", "katliam", "cinayet" ve "şiddet" temaları ise 1'er kez kodlanmıştır. Tahmin edilebileceği üzere göçe ilişkin en sık rastlanan kavramın mültecilere/sığınmacılara ait olması beklendiği bir durumdur; çünkü göç denince ilk akla gelenlerden biri de göç edenlerdir. Mültecilerin/sığınmacıların konumu da göç edenler bağlamında değerlendirilebilir. 2010 sonrası Türkiye'ye gelen mültecilerin sayısındaki artış ve bu durumun gündemde yer bulan bir konu olması, mizah dergilerinde de bu konunun ele alınışını açıklamaktadır. Mülteciler/sığınmacılardan sonra en sık karikatürize edilen olgunun ayrımcılık/ırkçılık temelinde şekillenmesi, mültecilere yönelik davranışın boyutu konusunda fikir vericidir. Bu durum karikatürlerde eleştirel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Mültecilerin bulunduğu ülke vatandaşlarının ayrımcılığının/ırkçılığının yanı sıra, mültecilere yönelik devlet politikalarına ilişkin eleştirilere de yer verilmiştir. Mülteciler/sığınmacılar içinde, çocukların yaşadığı sıkıntılar da karikatürlerde sıkça yer bulmuştur. Savaş nedeniyle göç etmek zorunda kalmış kişilerin yaşadığı problemler arasında yoksulluk, evsizlik, açlık, işçilik gibi konular karikatürlerde ön plana çıkan konulardandır. Bu sıkıntılara ek olarak göç edenlere yönelik şiddet, cinayet ve katliam gibi olgular da diğerlerine oranla daha az olsa da yer bulmuştur. Bunların yanı sıra, sınır geçme kavramıyla birlikte boğulma, vize ve vatandaşlık temalarına da yer verilmiştir. Bunun sebebi, sınır olgusuna yönelik göç edenlerin karşılaştığı durumlar arasında vize alma ve vatandaşlık edinme konularının da, çözülmesi gereken önemli durumlar olmasıdır. Ayrıca, geçtiğimiz yıl içinde Türkiye-ABD arasında yaşanan vize problemi ve ABD başkanı Trump'ın göçmenlere yönelik ayrımcı politikaları bu karikatürlere malzeme olmuştur.

"Sözü Edilen Ülke ve Kurumlar" ana teması altında yer alan "ABD" teması 14, "Türkiye" 7, "Trump" 6, "AB" 4, "İsrail" 4, "BM" 3, "T.C. Cumhurbaşkanı" 3, "İngiltere" 2, "Almanya" 2, "Bangladeş" 2, "Ortadoğu" 2, "Finlandiya" ve "Meksika" temaları ise 1'er kez kodlanmıştır. Bu temalar arasında ABD, AB, BM, İsrail, İngiltere, Almanya ve Finlandiya göçmenlere ve mültecilere/sığınmacılara yönelik uyguladıkları politikalar ve sergiledikleri tutumlar açısından sorumlu tutulmuşlardır. Türkiye ve T.C. Cumhurbaşkanı da karikatürlerde, özellikle Suriyelilere yönelik politikaları açısından eleştirilmişlerdir. Bunlara ek olarak, ABD ve Trump özelinde göç konusu, Türkiye-ABD arasındaki vize konusunu kapsamaktadır. Ayrıca Trump'ın Meksika sınırına inşa etmek istediği duvar konusu, Meksikalı göçmenlere yönelik tutumlarının eleştirisini de barındırmaktadır. Bu konuların ele alınışı, gündeme paralel olarak mizah

dergilerinde de yer almış ve ana akım medyada yer bulduğundan daha farklı bir biçimde ifade edilmiştir.

"Göç Edenler" ile ilgili alt temalardan "Suriyeliler" 7, "Arakanlılar" 4, Ortadoğulular" 3, "Müslümanlar" 2, "Iraklılar", "Filistinliler", "Afrikalılar" ve "Türkler" ise 1'er kez kodlanmıştır. Söz konusu göç edenler olduğunda karikatürlerde en çok yer bulanlar Suriyeliler olmuştur. Bunun nedeni, son yıllarda Suriyelilerin göç oranına ilişkin bir artış söz konusu olması ve en çok Suriyeli barındıran ülkenin Türkiye olması olabilir. Bu durum eş zamanlı olarak ana akım medyada da sıklıkla yer bulmuştur ve ülke gündeminde önemli bir yer edinmiştir. 2017 yılında Arakanlıların göçü de gündemle paralel bir biçimde mizah dergilerinde yer bulmuştur. Ortadoğu kapsamında da Müslümanlar, Iraklılar ve Filistinlilerden söz edilmiştir. Birer karikatürde de Afrikalılar ve Türkler göçmen olarak resmedilmiştir. Nitekim sözü edilen karikatürlerde göç edenler arasında Ortadoğu ülkelerinin vatandaşlarının daha çok konu edilmesi göze çarpmaktadır. Bu durum, alanyazında yer verilen bilgilerle de tutarlıdır.

5. SONUÇ

Genel olarak, ele alınan Uykusuz ve Lemana dergilerine bakıldığında, Uykusuz dergisinin Lemana dergisine oranla göç olgusuna ilişkin karikatürlere çok daha az yer verdiği göze çarpmaktadır. Bu durum, Uykusuz dergisi özelinde bir apolitikleşme olduğu yönünde yorum yapılmasına sebebiyet verebilir. Nitekim sözü edilen derginin, geçmiş yıllara oranla son zamanlarda, diğer politik konulara ilişkin sayfa ve karikatür sayısında da bir azalma olduğu dikkat çeken bir boyuttur. Yine Uykusuz dergisindeki karikatürlerde (2017 yılı içerisinde toplam 3 sayıda 3 karikatür) ele alınan göç olgusunun ABD ve ABD Başkanı Trump özelinde ele alındığı görülmekte ve göçün, Türkiye'ye ilişkin boyutlarına yer verilmediği sonucuna ulaşılmaktadır. Buna nazaran Lemana dergisinin, konuyla ilgili yer verdiği karikatür sayısının (22 sayıda 25 karikatür), görece olarak daha fazla olduğu ifade edilebilir. Bu durum, mizaha ilişkin alanyazında belirtilen eleştirelilik boyutunun ve mizahın politikliğinin bir yansıması olarak yorumlanabilir. Neticede mizahın ve onun bir dalı olan karikatürün ana amaçlarından biri olarak nitelendirilebilecek politik duruşun ve eleştireliliğin Lemana dergisinde daha çok gözlemlendiği söylenebilir. Bu, göç olgusu kapsamında ele alındığında da mizah dergilerinin, konuya ana akım medyadan daha eleştirel yaklaşabildiğinin ve sözü edilen olgulara farklı bir bakış açısı getirebildiğinin bir göstergesi olabilir.

Yer verilen karikatürlerin içeriğine bakıldığında çoğunlukla düzensiz göçün sonucu olan zorluklar ve bu durumdan sorumlu tutulan mevkilerin ele alındığı ve karikatürize edilenin, çoğunlukla sığınmacılar/mülteciler olduğu görülmektedir. Bu durum, alanyazında da yer verildiği gibi, son yıllarda Türkiye özelinde ele alınabilecek göç durumunun düzensiz göç bağlamında ve transit göç çerçevesinde ele alındığını doğrular niteliktedir. Sonuç olarak, göç olgusunun, bir kitle iletişim aracı olarak da yorumlanabilecek mizah dergilerinde ne sıklıkta, ne boyutta ve hangi bağlamlarda temsil edildiğinin ortaya çıkarılması açısından bu analiz, açıklayıcı veriler sağlamaktadır. Bu bulgular, eleştirel bir bakış açısıyla yorumlanabildiği gibi, farklı bakış açılarına da yol gösterici olabilir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel.

Alsaç, Ü. (1994). *Türkiye'de Karikatür, Çizgi Roman ve Çizgi Film*. İstanbul: İletişim.

Atasü-Topçuoğlu, R. (2016). Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği. S. İhlamur-Öner ve N. Öner (Eds.), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* içinde (3. baskı), (s. 13-27). İstanbul: İletişim.

- Demir, S. T. (2016). *Türkiye'de Mizah Dergileri, Kültürel Hegemonya ve Muhalefet*. İstanbul: SETA.
- Göker, G. ve Keskin, S. (2016). Haber Medyası ve Mülteciler: Suriyeli Mültecilerin Türk Yazılı Basınındaki Temsili. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (41).
- Güler, Ç. ve Güler B. U. (2010). *Mizah, Gülme ve Gülme Bilimi*. Ankara: Yazıt.
- Güngör, N. (1996). Karikatür ve İletişim. *Ankara 2. Uluslararası Karikatür Festivali*, Ankara: Karikatür Vakfı, s. 43-46.
- İçduygu, A. (2015). Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgaları "Transit Göç". M. Erdoğan ve A. Kaya (Eds.) *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler* içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- İçduygu, A. ve Aksel, D. B. (2012). *Türkiye'de Düzensiz Göç*. Uluslararası Göç Örgütü Türkiye.
- Kaya, A. (2015). Farklı Göç Türlerini Yaşayan Ülke: Türkiye. L. Körükmez ve İ. Südaş (Eds.), *Göçler Ülkesi: Alkışlar, Göçmenler, Araştırmacılar* içinde (s. 15-26). İstanbul: Ayrıntı.
- Kartal, B. ve Başçı, E. (2014). Türkiye'ye Yönelik Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12 (2), s. 275-299.
- Koloğlu, O. (1996). Toplumsal Tanık Olarak Karikatür. *Ankara 2. Uluslararası Karikatür Festivali*, Ankara: Karikatür Vakfı, s. 27-28.
- Mutlu, E. (1996). Karikatür ve İletişim. *Ankara 2. Uluslararası Karikatür Festivali*, Ankara: Karikatür Vakfı, s. 29-32.
- Öğüt Eker, G. (2014). *İnsan Kültür Mizah* (2. baskı). Ankara: Grafiker.
- Öner, N. A. (2016). Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar. S. İhlamur-Öner ve N. Öner (Eds.), *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* içinde (3. Baskı), (s. 13-27). İstanbul: İletişim.
- Özer, A. (1985). *Çizgiler Karikatür Albümü*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (Çev. M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Pegem Akademi.
- Şanlıer Yüksel, Ö. İ. (2008). *Türkiye'den Amerika Birleşik Devletleri'ne Göç Eden Birinci Kuşak Göçmenlerin Yararlandığı Kitle İletişim Ortamlarının Ulusaşırı Kimlik Dönüşümüne Etkileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Tanilli, S. (2015). *Uygarlık Tarihi* (31. baskı). İstanbul: Yazın.
- Tellan, B. (2015). Uykusuz Habercilik: Alternatif Medya Olarak Mizah Dergileri. B. Çoban ve B. Ataman (Eds.), *Direnış Çağında Türkiye'de Alternatif Medya* içinde (s. 449-475). İstanbul: Kafka.
- Yakar, F. (2008). *Mizahi Siyaset*. İstanbul: Başlık.
- Yardımcı, İ. (2010). Mizah Kavramı ve Sanattaki Yeri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3 (2), 1-41.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. baskı). Ankara: Seçkin.
- Yin, R. K. (1994). *Case Study Research* (2. baskı). ABD: SAGE.
- Yörükoğlu, A. (1996). Gülmecenin İşlevi. *Ankara 2. Uluslararası Karikatür Festivali*, Ankara:

Karikatür Vakfı, s. 21-22.

Yumurtacı, G. (2017). *Toplumsal Eleştirinin Mizahtaki Temsili: Uykusuz Mizah Dergisi Örneği*.
Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.